

Katalogizálási normák az egyetemi könyvtárakban

Claire-Lise Bénaud – Sever Bordeianu – Mary Ellen Hanson

Bénaud, C. L. – Bordeianu, S. – Hanson, M. E.: Cataloging production standards in academic libraries. (In: Technical Services Quarterly, 13. vol. 3.no. 1999. pp. 43–67.) című tanulmányát **Mohor Jenő** tömörítette.

A katalogizálási munkanormák meglehetősen kétértelmű és paradox dolgok mind a katalogizálók, mind közvetlen feletteseik számára. Egyrészt kétségtelen, hogy a katalogizálás teljesítménye könnyen számszerűsíthető, hiszen a folyamat, az eredmény mérhető. Ugyanakkor a szakmában mindmáig nem határoztak meg olyan mennyiségi normákat, amelyekkel a katalogizálás „termelését” egységesen lehetne mérni és összehasonlíthatóvá tenni a könyvtárak között.

A teljesítménynormák kidolgozását szakmai, pszichikai és politikai tényezők egyaránt nehezítik. A mai légkörben, amit a költségvetési források csökkenése, a szolgáltatások iránti igény növekedése jellemez, valamint annak szükségessége, hogy kevesebb eljünk el többet, hogyan számszerűsítik a katalogizáló részlegek teljesítmény-elvárásait?

Válogatott ARL-tagok (Tudományos Könyvtárak Egyesülete) és nem tagkönyvtárak körében végez-

tünk felmérést annak megállapítása érdekében, hogy milyen katalogizálási teljesítménynormák léteznek a tudományos és szakkönyvtárakban.

Mi derül ki a szakirodalomból?

A szakirodalom áttekintése azt mutatta, hogy a cikkek legtöbbször inkább a katalogizálási teljesítmény körülményeiről szól, mintsem a tényleges teljesítmény-adatokról. A legteljesebb tanulmányt a katalogizálás teljesítményéről 1988-ban *Philip Smith* publikálta (*Smith, P. M. : Cataloging production standards in academic libraries. In: Technical Services Quarterly, 6. vol. 1988. 1. no.*), aki szerint az egyéni átlag-katalogizálási teljesítmény 170 monográfia, 50 sorozati (időszaki) kiadvány és 35 audiovizuális cím havonta. Egy másik érdekes adat egy egyetemi könyvtár gépesítés előtti és utáni kata-

logizálási teljesítményének összehasonlításából, hogy 1973 és 1986 között a példány-katalogizálás teljesítménye 40%-kal nőtt, ugyanakkor az eredeti katalogizálás teljesítménye 43%-kal csökkent, ám ez a cikk nem közölt konkrét adatokat, miként az sem, amelyben arról olvashatunk, hogy a normák megállapításánál a katalogizálók saját teljesítményének tapasztalatait vették figyelembe. A cikkek (és a könyvtári gyakorlat) terminológiája nem egységes, hol kvótáról, hol normáról beszélnek, a katalogizálásnak lehet „kimenő” vagy „átmenő” teljesítménye, különböző dolgokat jelent a „példány-katalogizálás”, sőt, amit az egyik könyvtár katalogizálásnak nevez, az a másiknál fenntartás (karbantartás). Mivel történetileg a teljesítménynorma az ipari munkásság teljesítményének számszerű ellenőrzéséhez kötődik, a katalogizálók, akiknek foglalkozásuk van, úgy érzik, hogy a teljesítményméréssel ez munkává, tevékenységük eredménye pedig terméké degradálódik. Ugyancsak a szakirodalomból olvasható ki a mennyiség vagy minőség ellentéte (ennek morális és pszichológiai vetületeivel), valamint azok a politikai megfontolni valók, hogy mennyire meg tud bántani egy részleget a számszerűsítés, ha ez nem tükrözi a teljesítményben rejlő minden bonyolultságot, s hogy a statisztika számai mennyiféle különböző értelmezésre alkalmasak. A cikkek arra is rámutatnak, hogy minden könyvtár más, így egymás közti összehasonlításuk eleve nem értékelhető; hogy a katalogizálási folyamat is különbözik minden könyvtárban; sőt, hogy minden egyes katalogizált cím is egyedi, s így a katalogizálók között sem lehetséges az összehasonlítás.

Mások ugyanakkor azt hangsúlyozzák, hogy az egyetemi könyvtárak között több az egyező, mint a különböző vonás, hiszen hasonló közösség hasonló céljait szolgálják, ugyanazokat az országos és nemzetközi előírásokat követik, a dokumentumok hasonló körével foglalkoznak, s még helyi online rendszereik is alapvetően hasonlóak.

A felmérés

A felmérés 1997 őszén készült, 109 ARL és 110 azon kívüli felsőoktatási könyvtár kapott kérdőívet, Mind közepes méretű (300-900 ezer kötetes) volt. 27 ARL és 42 nem-ARL, összesen 69 könyvtár küldött választ. Néhány kérdésre a választ nehéz volt értelmezni, illetve egyes adatokat nem a kért módon kaptuk meg (pl. heti óraszámot a teljes munkaidős létszám helyett), ezeket az adatokat kihagytuk, és bizonyos átlagokat nem tudunk kiszámítani.

A profi katalogizálók (könyvtárosi diplomával rendelkezők) létszáma az ARL könyvtárakban 1 és 17,5 között van, 5,9 átlaggal (teljes munkaidős foglalkoztatottakra átszámítva – „full time equivalent”, a továbbiakban FTE), illetve egy könyvtárnak nincs katalogizáló részlege. Az egyebek („paraprofessionals”, azaz a nem könyvtáros diplomások, illetve a nem egyetemi könyvtáros-képzettséggel rendelkezők) 2–36-an vannak (átlag 14,6 FTE), diákokat kilenc könyvtár alkalmaz a katalogizálásban, átlag hárman vannak. Egy könyvtárban dolgozik önkéntes a katalogizálásban, viszont 11, ill. 15 könyvtárban más részlegek profi, ill. egyéb munkatársai részt vesznek a katalogizálás munkálataiban is. A nem-ARL könyvtárakban 2,2 FTE a profi katalogizálók átlaga (három könyvtárban nincs ilyen), az egyéb katalogizálók 1–9,5 között (átlagban 4,1) vannak, s a 42 könyvtár közül 25 alkalmaz diákokat katalogizálásra. Az ARL könyvtárak nyilvánvalóan több katalogizálót alkalmaznak, a katalogizálás helye azonban hasonló, s mindkét csoportban jelen van a más részlegekből való közreműködés a katalogizálásban.

A katalogizálásra fordított idő az ARL-könyvtárakban, egy-egy katalogizáló esetében 7,5–35 (átlagban 22,1) óra hetenként, míg az egyéb katalogizálóknál 13–40 (átlag 30,1) óra. A nem-ARL könyvtáraknál 0,75–40 (átlagban 20,5), illetve 2,75–40 (átlag 28,9) óra a katalogizálásra fordított idő heten-

ként. A számok azt mutatják, hogy mindkét könyvtári csoportban a katalogizálóknak a katalogizáláson kívüli feladataik is vannak. A profik átlagban munkaidejük felét, az egyebek két harmadát töltik katalogizálással.

A katalogizált címek számát tekintve az előző évben az ARL könyvtárak 12 000–106 317 monográfiát és 259–5437 sorozati címet katalogizáltak. A nem ARL-könyvtárakban a monográfiák száma 2200–28016, míg a sorozatok számaként megadott adat nem volt használható.

Külső forrásból az ARL-könyvtárak 74%-a (húsz könyvtár) vásárol bibliográfiai, közülük kilenc authority rekordokat (egységes besorolási adatokat) is. A nem-ARL könyvtáraknak szintén többsége (62%-uk) vásárol bibliográfiai rekordokat (26 könyvtár, közülük 19 pedig authority rekordokat is beszerz). A források között említik a Baker & Taylort, az OCLC-t, a TechProt és számos más szállítót.

A katalóguscédula előállítását a könyvtárak többsége megszüntette (63, ill. 64%), ahol még készül cédula, ott csak korlátozott mértékben (pl. raktári katalógus, nem latin betűs katalógus céljára), illetve fiókkönyvtárak, különgyűjtemények feltáráására használják.

A legtöbb könyvtár valamilyen osztott katalogizálási rendszerben katalogizál, s többen közülük (a 20 ARL-könyvtárból kilencen és a 41 nem-ARL könyvtárból 20-an) saját helyi rendszerükben is katalogizálnak. Kevés könyvtár válaszolt úgy, hogy csak helyi rendszerében katalogizál.

A megszerzett rekordokat a könyvtárak többsége minimálisan, vagy mérsékelten módosítja. Mindössze 3 ARL (11%) és 4 nem-ARL (9%) könyvtár válaszolt úgy, hogy a példány-rekordokon kiterjedt szerkesztést hajtanak végre. A jelenlegi osztott katalogizálási környezetben, és a személyzeti ellátottság szorításában úgy tűnik, hogy a könyvtárak a rekordok igen nagy mennyiségét fogadják el különösebb helyi igazítás-átalakítás nélkül.

A katalogizálás egyes részfolyamataiban (az előzetes rekord-kereséstől és azonosítástól a eredeti leírás munkalapon vagy online előállításán át az országos együttműködési programokban való részvételig, de a címkenyomatást is beleértve) húsz tevékenységet vizsgált a kérdőív profi-egyéb-diák bontásban. Az eredmény szerint, minél „lényegibb” katalogizáló feladatról van szó, annál inkább a profik végzik. A katalogizálást támogató, kiszolgáló munkálatok maradnak az egyéb és a diák munkatársaknak. Eredeti leírásokat fele-fele arányban készítik mind a profik, mind az „egyebek”, de az országos együttműködési programokban való részvételt a profik biztosítják. Ezen általános trendekkel szemben akadnak esetek, ahol a személyzet minden tagja mindent csinál: diák állít elő eredeti bibliográfiai leírást, és a diplomás könyvtáros címkézi a könyvet, arra azonban nem volt példa, hogy az országos programokba diák dolgozott volna be.

A normák

A teljesítménynormák megismerése lett volna a felmérés fő célja, ám az eredmény kiábrándító: kevés könyvtár közölt részleteket, még ha úgy válaszolt is, hogy vannak normái. Sajnos, nem jött össze elég eredmény ahhoz, hogy egy esetleges országos teljesítménynormára vonatkozó következtetéseket vonhassunk le. Paradox módon, sok válaszoló jelezte érdeklődését (ill. érdekeltségét) az országos normák ügyében, illetve panaszolta a normákról való egyetértés hiányát a szakmában. Az ARL könyvtárak alig fele jelezte, hogy vannak normái az egyes katalogizálók, és 41%-nak a katalogizáló részleg teljesítményét illetően. 6 könyvtárnak formalizált, 9-nek informális normái vannak, s két könyvtárban az egyebekkel szemben van, a profikkal szemben nincs számszerűsített teljesítmény-elvárás. A nem-ARL könyvtárakban kevesebb, mindössze egyharmad az egyes katalogizálók teljesítménynormá-

jának megléte, míg a részlegekre vonatkozó norma a könyvtárak 45%-ában van. A normák 11 könyvtárban formalizáltak, 14 helyen informálisak. Néhány könyvtár jelezte, hogy fontolgatja teljesítménynormák meghatározását.

A normák meghatározásához figyelembe vett szempontok közül az egyéni katalogizálók gyakorlati idejét az ARL könyvtárak 67%-a, a nem-ARL-eknek 63%-a vette figyelembe. A katalogizáló egyéb jellemzőit (végzettségét, szakértelmét stb.) 60%, ill. 45%, míg a katalogizálandó anyag nyelvét 65%, ill. 43%, formátumát 79%, ill. 57% tekintette a norma meghatározásakor figyelembe veendő kritériumnak.

Az elvárásoknak meg nem felelés esetén az ARL könyvtárak 80%-ának, a nem-ARL könyvtárak 53%-ának katalogizálói számolhatnak valamilyen következménnyel. Ugyanakkor a többlet-teljesítményt a könyvtárak mindössze 64, illetve 48%-a ismeri el. A könyvtárak tehát inkább büntető, mint jutalmazó attitűddel figyelik a teljesítményeket, ám az is igaz, hogy akár költségvetési, akár szabályozási okokból nincs is meg a kellő rugalmasság sem a pozitív, sem a negatív reagálásra.

A személyzet színvonalától és a katalogizálás módjától függő mennyiségi elvárásokról, bármily fontos része is lett volna a felmérésnek, olyan kevés válasz érkezett, hogy az adatok nem voltak általánosíthatók. Mindössze 10 ARL könyvtár (a válaszadók 37%-a) válaszolt a profi és 12 (44%) az egyéb katalogizálókkal szembeni elvárásokra vonatkozó kérdésre. A nem-ARL könyvtárak köréből 9 (21%), illetve 16 (38%) válasz érkezett. A válaszok szerint több könyvtárnak vannak mennyiségi elvárásai az egyéb, és kevesebbnek a profi katalogizálókkal szemben.

Eredeti monográfia katalogizálás során 5 ARL könyvtár a profiktól óránként egy, vagy két óránként egy címet vár el, egy könyvtár havi százat. Egy könyvtár nem tesz különbséget monográfia és sorozat között, és így is, úgy is havi 100 címet vár. A

nem-ARL könyvtárak közül egy óránként 2, egy napi 6, egy pedig havi 100 címet tart megkívánhatónak. Az egyéb katalogizálóktól hat ARL könyvtár 7 cím per órától 1 cím 1,3 óránkénti teljesítményt vár el. A nem-ARL könyvtárak közül egy 6 címet vár naponta, egy másik százat havonta.

Komplex monográfia példány katalogizálás (a katalogizálásnak e különböző típusait vagy szintjeit sem a cikk szövege, sem a függelékben közölt kérdőív nem értelmezi, így kevéssé csodálható, hogy nem érkezett kielégítő mennyiségű válasz (A tömörítő megjegyzése. M.J.) esetén egy ARL könyvtár óránként egy, két másik óránként két címet vár. Néhány más könyvtár az eredeti katalogizálással kombinált elvárásokat közölt: 80–100 címet havonta. A nem-ARL könyvtárak egyike 3–5 példányt vár óránként, egy másik 120, két további pedig 200 példányt havonta, a profi katalogizálóktól. Az egyebektől hét ARL könyvtár óránként 1–5 címet, a nyolcadik havi 100 címet vár. További 3 könyvtár a komplex és a szimpla példány katalogizálást kombinálva 400–600 címet vár el havonta. Egy nem-ARL könyvtár óránként 5, két másik havonta 200–300 címet vár. A komplex-szimpla kombinációt négy könyvtár használja: az elvárás két könyvtárban 6,8, illetve 10–12 példány per óra, egy könyvtárnál 300–400 cím per hónap, egynél pedig a monográfia és a széria példány katalogizálás elvárása 300–500 cím havonta. Néhány példa a továbbiakból: A szimpla monografikus példány katalogizálás teljesítményelvárását az egyéb katalogizálóktól 6 nem-ARL könyvtár adta meg, az érték 225–1000 tétel között van havonta. Az eredeti sorozati (időszaki) katalogizálás elvárása profiktól két ARL könyvtárban 50–100 cím havonta, illetve egy könyvtárban 1 cím két óránként, míg egy másikban két cím naponta.

Az e részben összegyűjtött adatok két okból nehezen hasonlíthatók, illetve egyeztethetők össze. Egyrészt a könyvtárak igen különböző módokon összeítik statisztikájukat (óránkénti, napi, havi bontás-

ban, és az anyag, valamint a személyzet változatos kategóriái szerint). Másrészt elvárásaik is rendkívül különböznek az egyes kategóriákon belül. A sorozati példány katalogizálás elvárása pl. két óránként egy címtől óránként tíz címig terjed.

A technológia hatása a katalogizálás teljesítményére az ARL könyvtárak nagy részében pozitív, mindössze két könyvtárnak nem volt erről véleménye, egynek pedig nincs gépi katalogizálási rendszere. A nem-ARL könyvtárak közül 29 jelzett pozitív hatást, 10 nem, és ötnek nincs véleménye. Három könyvtár szerint a gépesítés megold egyes teljesítmény-problémákat, és másikat teremt.

A válaszolók megjegyzései

A felmérést kísérő kommentárok (amikre a kérdőív természetesen lehetőséget adott) számos okát adták annak, hogy miért nincs szükség teljesítmény-normákra. Például: „Az egyetlen igazi mérték az, hogy lépést tartunk a gyarapodással, és nincs feldolgozási hátralékunk.”; „Az elsődleges norma nem számszerű, hanem 48 órás átfutási időt, és a meglévő feldolgozási lemaradás 20% alá szorítását jelenti.” „Nem dolgoztunk ki teljesítmény-kvótákat. Ehelyett átfutási időben gondolkodunk és az a célunk, hogy a beérkezett anyag egy héten belül hozzáférhető legyen.” „Céljainkat formális és informális teljesítmény-normák nélkül is el tudjuk érni.” Továbbá, nem lehet normázni, hiszen a katalogizálóknak számos más feladatuk is van, illetve a normák csak azért vannak, mert az állami közszolgálati értékelés rendszere megkívánja.

A pozitív reakciók közül néhány: „A teljesítmény-statisztikák igazolják a személyzeti és az anyagfeldolgozás költségeket.” „A felmérés ébresztett rá, hogy komolyan kell foglalkozni ezzel a kérdéssel.”

Többen kifejezték érdeklődésüket a felmérés eredményei iránt. Egy harmadik csoportba sorolhatók

az ambivalens és ellentmondásos megjegyzések: „Nincsenek normáink, de figyeljük a teljesítményeket, és rákérdezzünk, hogy egy adott hónapban pl. miért olyan alacsony valamelyik szám.” „A teljesítménynorma nagyon hasznos egy külső, megbízott céggel szemben, ahol üzleti kapcsolatban állunk, és fizetünk a produktumért.” „Nincsenek normáink, de elvárjuk a kollégáktól ugyanazt a teljesítményt, amit a velük egyenrangúak nyújtanak.”

Végül is

Konklúzióként elmondható, azt reméltük, fel tudjuk deríteni, hogy hasonló könyvtárak mit, hogyan csinálnak, és abból általánosítható következtetéseket tudunk levonni a szakszerű katalogizálás teljesítménynormatíváira vonatkozóan. Ezt a célt nem sikerült elérnünk. A meglehetősen részletes kérdőív ellenére nem kaptunk elegendő összevethető adatot. Elegendő adatot tudtunk összegyűjteni az egyes könyvtárakban folyó katalogizálási gyakorlatról ahhoz, hogy megállapítsuk, különbözőségeik nincsenek túlsúlyban közös vonásaikkal szemben. Legalábbis elméletben, a szakma képes lenne arra, hogy a felsőoktatási könyvtárak számára releváns teljesítményelvárásokat dolgozzon ki. A felmérés megerősítette a szakirodalomban találtakat, hogy ti. nincsenek jól kidolgozott mennyiségi elvárások. A válaszadó könyvtáraknak kevesebb, mint fele jelezte, hogy vannak normái a katalogizáló, vagy a katalogizáló részleg teljesítményére vonatkozóan, s még kevesebben közölték, hogy mik ezek a normák valójában. Központi problémaként emelkedik ki a felmérésből a számszerűsített kvótákkal szembeni ambivalencia. A könyvtárosok úgy érzik, ha megfelelő idő-keretek között dolgoznak, és nincs feldolgozatlan anyag, vagy feldolgozási elmaradás a könyvtárban, akkor nincs szükség kvótákra. A felmérés eredményei nagyon hasonlítanak Smith 1988-as eredményeire: viszonylag kevés könyvtár-

nak vannak teljesítménynormái, és a meglévőknel pedig igen nagy diszcrepancia van az elvárások között. Meglepő, hogy milyen kevéssé vannak meghatározva a katalogizálás mennyiségi kívánalmai, miközben a minőségiek oly alaposan előírattak. Várható viszont, hogy az adott politikai és gazdasági nyomás következtében a könyvtárak rákényszerülnek, hogy legyenek teljesítménynormáik. Az esetleges egységes teljesítménynormák arra készíthetők a könyvtárakat, hogy átértékeljék azt a katalogizálási helyzetet, amely ma a minőségre koncentrál, tekintet nélkül a költségekre, és talán ellensúlyozzák a szakmának azt a hajlamát, hogy egyre bonyolultabb katalogizálási szabályokat fejleszt ki, aminek közvetlen hatása lenne a produktivitásra. Az a katalogizáló részleg, amely belekezd a teljesítménynormák kialakításába, sokat nyer abból, hogy megvizsgálja működését: a katalogizálás szintjének az állományhoz illeszkedését, a katalogizálók képességeit, a szükséges katalogizálók számát és szintjét, a diákok szerepét a katalogizálásban, a teljes belső mun-

kafolyamatot, és az országos együttműködési programokban való részvételt. A teljesítménynorma alapján a főnök dokumentálni tudja a katalogizálás költségeit, ezzel igazolhatja a létszámfejlesztési igényt, értékelheti a külső források ajánlatait, és objektíven ítélni meg a katalogizálókat. A normák meghatározása időigényes, és gyakran vitákat kiváltó tevékenység, végeredményben a részleg javára válik.

A teljesítménynormák fontosak. A szakmának szüksége van a számszerű normákra, amelyek mind a külső, mind a belső szemléző számára értékelik, és megmutatják a katalogizálás fontosságát. A minőség önmagában nem tud mindent megoldani. Jelenleg, ha egyes katalogizálók érdekeltek is a mennyiségi normákat illetően, nincs olyan koncentrált erőfeszítés a szakma vezetői, vagy a szakmai intézmények részéről, ami a normák megalkotásához vezetne. Holott azok nem fenyegetnék a katalogizálókat, hanem alátámasztanák azt az igen fontos szerepet, amit ez a tevékenység a szakmán belül betölt.

ELEKTRONIKUS KÖNYVKÖLCSÖNZÉS -- A marylandi Anne Arundel megyei könyvtár elektronikus könyvek olvasására alkalmas berendezést ad kipróbálásra olvasóinak. Egy ilyen szerkezet kevesebb mint egy kilót nyom és 10 regény tárolására alkalmas. Szeptember óta mind a 24 Rocket eBook-ot kikölcsönözték, négyet pedig előre lefoglaltak. Christine Lind Hage, a Public Library Association volt elnöke, a Clinton-Macomb Public Library igazgatója szerint az elektronikus könyveknek ugyanúgy lesz helye a piacon, mint az annak idején szintén nagy vitákat kiváltó olcsó fűzött könyveknek, később a video- és audiókazettáknak, majd a CD-ROM-oknak. A könyv méretű számítógép mellé a kölcsönzők egy elektronikus tollat és egy akkumulátortöltőt is kapnak.
(Baltimore Sun. 2000. okt. 15.)

ÖT MILLIÓ DOLLÁR CHILÉNEK -- A Bill & Melinda GATES Alapítvány 5 millió dollárt ad 300 chilei könyvtár számítógépekkel történő ellátására. A pénzt számítógépek vásárlására, az internetes hálózat kiépítésére, valamint továbbképzésre fordíthatják.
(www.prim.hu/online/cikk.prm?id=14466)